

hy segt: *Ik gelooue een eewich leuen*: Dat is, ic houde voor seker ende vast, dat ic het eewich leuen, met ziel, ende met lichaem, be-eruen ende besitten sal, also dat het selue leuen, dwelc in Christo Jesu is, in my ooc sal geopenbaert werden: gelijc d'Apostel tuycht, Col. 3. 4: *Als Christus onse leuen sal geopenbaert vvesen, dan sult ghylieden ooc met hem geopenbaert vverden in heerlicheyt.* Van desen sal een yegelic geloouighe hem versekert houden: eerstelic, want Christus aen zijne belofte niet en sal faelgeren, maer gelijc hy den zijnen het eewige leuen heeft beloeft, so sal hy ooc hare afgestoruen lichamen ten joncsten dage opwecken nae zijne belofte, op dat sy met lijf ende ziele tselue leuen mogen genieten, Joa. 6. vers (39. 40. ende 54.) ende 10. vers 28.

Ten anderen wt de beginselen der vreucht des eewigen leuens, die een yegelic in zijn herte genoelt, streckende tot de gherustheydt zijner conscientien, ende tot veranderinghe zijner sinnen, hertes ende gemoets, om hier in niewicheyt des leuens te wandelen. Daarom hy niet twijffelen sal, die *dat goede vverc in hem begonnen heeft, die sal tselue volbrengen tot aen den dach Iesu Christi*, Phil. 1. 6, 1. Pet. 1. 5. ende 2. Pet. 1.

Ende so salt geschieden (so de Catechisme aenroert) dat wy God inden eewigen leuen, eewichlic prijzen sullen. Dwelc het besondere eynde is, daer toe wy geroepen zijn ende int eewige leuen gestelt sullen werden. Want gelijc de andere creaturen, die tot ghebruyck der menschen in desen leuen geschapen zijn, eenichsins mede op hare wijze Gods lof vercondigen, ende verbreyden hier beneden op aerden: also zijn de menschen eygenlic gheschapen, ende de geloouige door Christum verlosset om Gode te louen ende te prijzen, niet alleen in desen leuen, maer voornemelic sonder eynde inden eewigen leuen, Apo. 4. (8. 9. 10.) ende hier mach dienen het getuyghenisse Esai. 51. 3. daer hy segt: *Wanneer de Heere troostet Syon, hy troostet alle haer Woestyne, ende maect hare woestynen, als Lusthousen, ende hare Velden, als een hof des Heeren: Dat men herten-lust, ende vrechde daer in vindet, danck ende lofsang.* Dwelc hoewel daer eygentlic gesproken wert van een tijtlicke verlossinge nochtans so sal dat eerst ten vollen volbracht werden, inde eewige verlossinge, daer van de tijtlicke een voorbeeld is geweest, ende daerom veel meer met herten-lust, vreucht, danc, ende lofsanc eewichlic ende bestendelic sal groot gemaect, ende gepresen werden, tot eeren onses grooten Gods, die ons in Christo verlost heeft, ende alsdan *alles in allen zijn sal.*

Behaluen de dwalinghe, die voor (op den artijcule van de verrijnsisse des vleeschs) zijn bestraft, welcke ooc tegen desen artijcule van den eewigen leuen varen, ende daer om hier voor verhaelt gehouden werden: So strijdet regelrecht met dese vrymoedicheyt, ende sekerheydt des geloofs van den eewigen leuen (daer voor van gheleert is) de twijffelinghe daer inne de *Romanisten* de menschen geerne houden souden, welcke niet alleen valsche ende goddeloos: Maer de conscientien der menschen een schadelicke peste is, hen benemende de gherustheydt, die sy in God, ende inde seker verwachtinge des eewighen leuens souden vinden ende hebben.

23. SONDACH.

23. SONDACH.

Vrage. 59. 60. 61.

Inhoud: *Het besluyt der articulen des Christelicken gheloofs, vvaer in verhaelt, ende gerecapituleert vvert, de sommierlicke vrucht van alle*

1. *articulen by een: Namelic dat vvy door het gelooue aller articulen, in Christo rechtueerdich zijn voor God, ende erfgenamen des eewigen leuens. Maer devvyle dese Leer int Pausdom seer is verduystert, ende aengeuochten gevveest, so vvert de gantsche gelegentheydt, ende maniere der rechtueerdichmakinge, die alleen door t'gelooue*
3. *geschiet, claertlick vtgelegt: Dan op dat oock niemant, hem en vergape, als oft vvy door de vveerdicheyt des geloofs gerechtueerdicht vvierden, voort noch vvat naerder verclaert, vvaerom gesejt ende geleert vvert, dat vvy alleen door t'gelooue rechtueerdich zijn.*

59. Vrage.

Maer wat batet u nv, dat ghy dit al gelooft?

Antwoorde.

Dat ick in Christo voor Godt rechtveerdich ben, ende een erfgenaem des eewigen leuens.

Verclaringe.

TOT noch toe hebben wy verclaert de artijckelen des Christelicken geloofs, den eenen na den anderen ordentlic, ende elcken besondere, op dat de geloouighe, de selue Artijckelen (daer in is vernattet alles, wat tot de salicheyt te ghelooouen, van noode is) altijt als het Veltteecken haers Capiteyns Christi, by hen draghen souden: Ende als de lose der Christenen ende ghelooouigen in haren mont hebben, ende voeren. Om daer mede de een den anderen te kennen, te vermanen, te stercken ende sich af te scheidyn van alle anderen, die des Christelicken geloouens vyanden, ofte emmers vanden seluen vrent zijn. Eyndelic op dat de selue artijckelen, hen souden mogen zijn, als een Richtsnoer, ofte Toetsteen, daer aen gerichtet, ende daer mede ghetootst werde, alles wat hen te ghelooouen voorgebracht ende aengesproken soude moghen werden: Soo het hier mede niet ouer een en quame, ende de proef niet houden mocht, al waert dat maer eenen artijcule des geloofs verscheyden ware, dat sy tselue vry als valsche verleggen, niet aennemen, maer verwerpen souden. In dien nv de ghelooouighe hen hier inne neerstich oeffenen, so en sullen sy niet alleen seker staen, tegen alle aenvechtinge, die hen inde leere, oft in haer ghemoet voor soude moghen comen, maer sullen ooc wel getroost ende gestercket, ghenieten de heerlicke vruchten, ende nuttic-

Het Christelike geloof is als een Veltteecken ende loss der Christenen, hen diennende tot een richtsnoer ende toetsteen in geloouens saken:

nuttigheden, die bouen by elcken artijcule aengewesen zijn. Ende gelijc het lustich is te bedencken, ende te aenschouwen, waer toe elck punctken des gheloofs dienet, ende datter niet te vergeefs inne ghestelt is: also comt hier de Catechisme voort, ende trect alle de nuttigheden, ende vruchten aller artijculen des geloofs, tot een voornemelicke vrucht daerse alle in veruattet zijn, ende daerse alle mede ouer een comen: Op dat wy daer in souden betrachten, wat een heerlic ding, ende hoe noodich het sy, recht te gelooen na den voorschrift, ende regel der H. Schrifturen: doch van dese voornemelicke ende ghemeene vrucht des geloouens sal gehandelt werden in de drye vraghen, die tot desen Sondach, of afdeelinghe gevoecht zijn.

Maer te vergeefs en stelt de Catechisme in dese eerste Vrage niet, dat wordeken *al*: *Wat batet u nu, dat ghy dit al gelooft?* Gelijc dat wordeken *al*, hier voor inde antwoord op de 22. Vrage mede aenghoeroert was: Want daer en is niet een artijckel des gheloofs, welke niet niet eerbiedinge aenghenomen, gelooft, ende behouden moet werden van eenen yghelicken, die een Christen wesen, ende gehouden wil zijn. Ouermits so yemant eenen artijckel in twijffel treckt, oft verwerpt, dat die daer mede het gantsche gelooue omkeert, ende vernieticht: Sy zijn so bequamelick aen den anderen ghehecht, ende so genaue aen den anderen hanghende, ende verbonden, datse niet ontbonden, noch van malcanderen getogen mogen, noch behooren te werden. Daerom ist, dat d'Apostol Paulus Timotheum te Ephesen gelaten hadde, om *sommige te vermanen, dat sy geen ander Leere, leeren en souden, op fabulen ende oneyndelicke geslachtekeningen geen acht hebben souden*, etc. seggende: *Dat sommige afgedwaelt waren, ende geweken tot ydel sprekinge, ende vermaent daerom dat hy tghelooue behouden soude, ende een goede Conscientie, de welke sommige verwoepende int gelooue schipbrekinge hadden geleden.* De selue vermaninghe moet ons ooc beuolen zijn, ende ter herten gaen: ende op dat wy niet en comen in afdwalinghe, soo staet ons toe, dat wy Godsalichlic, ende met eerbiedinge spreken, ende geuoelen van alle, ende ooyder artijckel des geloofs.

Dwelc doende, ende daer by bliuende, sonder wanckelen, sullen wy genieten de wtnemende vrucht, ende profijt des Christelicken geloouens, dat ons hier in den Catechisme aengewesen wort, namelic, dat wy *duer* door voor God rechtueerdich worden, ende erfgenamen des ewigen leuens. Ende wat mocht doch meer dienen, tot onsen troost, ende beuestinghe der hope onser salicheyt, dan dat wy door tghelooue *versekert* zijn, waer voor ons God hout? te weten voor rechtueerdich in *Christo*, ende dat hy daerom het strenge gericht (dwelck wy verdient hadden) tegen ons niet vellen, maer genadelic nalaten wil. Waer door ende op wat fundament mochten wy beter tot alle Godsalicheyt verwecket worden, dan dat wy versekert zijn der erffenisse des eeuwigen leuens door Christum?

Hier hebben wy dan onderscheydentlic te betrachten, eerstelic *wat het*

sy, rechtueerdich te zijn voor God in Christo: Ten anderen, dat die also gherechtueerdicht zijn, volghens der erffenisse des ewigen leuens gewis zijn.

1. *Rechtueerdich syn voor God in Christo*, dat is so veel gheseght, als dat Godt, om Christi zijns Soons offerhande, ende gerechticheyt wil, voor rechtueerdich hout, ende reket de gene, die van haers selfs wercken, ende gerechticheyt wegen, voor zijn strenge gericht geensins mogen bestaen, maer den ewigen vloeck, ende vermaladijdinge souden moeten onderworpen zijn: Dat hy die (segge ic) mits dat sy Jesum Christum, ende syne gerechticheyt met gelooue omhelsen, ende aennemen, niet aen en siet, noch en reket sulcke, als sy van haer selfs wegghen zijn, namelic als veruloecte sondaers, die den ewigen doot, ende straffe verdient hebben. maer als onschuldige ende rechtueerdighe, om zijnes Soons Christi wille.

Ende wel merckelic staet inde antwoord, *voor God*: op dat wy souden waernemen, dat ons niet een slechte gerechticheydt mach troosten noch helpen, om voor God te bestaen, maer dat een gantsch volcomene gerechticheydt daer toe van noode is. Want voor de menschen soude wel yemant lichtelic, als rechtueerdich passeren: Nadien alle menschen selfs sondaers zijn, ende in haer oordeel dwalen connen, ende bedrogen worden: Besondere nadien sy alleen sien, ende hooren, wat hen wtwendich voor comt, ende therte des menschen niet doorsien, noch doortasten connen: Ooc niet en verstaen wat al tot volcomen gerechticheyt gehoort. Maer voor Godt rechtueerdich te zijn, heeft wat anders in, ende daer toe wordt al veel meer verheyscht, als de menschen na haren dommen, ende verdoruen sinnen souden achten, na dien hy de rechtueerdicheydt selue is, ende voor hem niet en can als rechtueerdich bestaen, dan wat gantsch, ende geheel na den regel syner gerechticheyt gericht is: gelyc Job daerom getuycht: *Siet onder syne Knechten en is geener sonder gebreck, ende in syne Boden, vint hy sotheyt*: Job. 4. 18. Tselue spreekt hy van de Engelen: maer indien die (als sy na de richtsnoer der gerechticheyt Gods souden ondersocht worden) niet souden connen bestaen: verde ist dan daer van, dat eenich mensche dese proeue syner gerechticheyt, soude mogen passeren, gelyc de selue Job int volgende veers te kennen geeft, seggende: *Hoe veel te meer sullen die vanden Wormen gegeten worden, die in den Leemen huysen woenen, ende die op aerden gefondeert zijn?* Maer desen troost hebben de geloouige wt ghenaden, de welke hen vast ende onbeswijckelick in leuen ende in steruen, by blijft, datse God rechtueerdicht, ende voor rechtueerdich hout, ende daer om moghen sy spreken met Paulo, Rom. 8. 33: *Wie sal de wtuercorene Gods beschuldigen? God ist die rechtueerdich maect.*

Dan om vast te gaen, wort daer by geset, in Christo: namelic Christus de eengeboren Sone Gods, is van den Vader (die de Werelt so lief gehadt heeft) gesonden, ende voor ons allen in den doot ouergegeuen, op dat alle de gene, die in hem ghelooouen, niet en souden verloren gaen, maer

maer dat ewige leuen hebben Joa. 3. 16. Ro. 8. 32. Die dan aen Christum geloouen, die worden van God becleet met de gerechticheyt Christi, ende also rechtueerdich gerekent, op dat sy door hem behouden worden: ende dit ist dat Paulus getuycht, Ro. 8. 1: *So en is nu dan een verdoemenisse den genen, die in Christo Iesu zijn.*

Ende wt dese woorden, *rechtueerdich in Christo*, is wel te verstaen het onderscheyt, d'welck daer is tusschen de gherechticheyt der Wet, ende des geloofs. Want de Catechisme leerende, dat de geloouige rechtueerdich zijn voor Godt *in Christo*, doet wt tegenstellinge mercken, datse niet rechtueerdich en zijn *door de Wet*. Dwelck noodich is te weten, om den handel der rechtueerdichmakinge beter te verstaen: want hoewel dit geen verscheyden gerechticheden en zijn, noch met den anderen strijdende, die de Wet belooft, ende die wy in Christo vercrijghen: nochtanus verschilt het seer veel in de maniere, om tot de eene gerechticheyt, ende tot de ander te comen, ende also als gerechtige het leuen te be-eruen.

Want de *gerechticheyt, die de Wet heyscht*, bestaet in de volbrenginge der Wet: Ende is eene ouer een cominghe met der Wet Gods, die beuonden moet zijn by sulcken, die door de Wet rechtueerdich genoemt wort, oft soude mogen worden, ende (volghende de belofte der Wet) het leuen soude meynen te beeruen. Want de Wet heeft dit wtduckelicke beding, duerse het leuen belooft: *welc mensche de selue* (dat is, mijne insettingen, ende rechten, seydt de Heere) *doet, die sal daer door leuen.* Gelijc d'Apstel Paulus deselue plaetse aentrect, Gal. 3. 12. euen ten seluen eynde, om te bewijzen: Dewijle de Wet alleen op conditie, ende met beding van volle gehoorsaemheyt het leuen belooft: ende daer tegen *veruloect enen yegelicken, die niet en blijft in alle het gene, dat in den Boec deses Wets geschreuen is, om dat te doen.* Ende dan geen mensche en wort geuonden, die volcomene gehoorsaemheyt tegen de Wet bewijst: Dat daerom geen mensche door de Wet, tot de gherechticheyt, die de Wet heyschet, noch tot het leuen comen en can, maer datse (volgende de wet) alle onder den vloec liggen. Dit is openbaer wt de woorden Pauli Galat. 3. (10. 14.) als die wel ouerleyt worden: Als ooc wt den Brief tot den Rom. 3. 20. ende inde gantsche Schrift, waer van breeder is geleert int eerste deel deses Catechisme, Vrag. 5. 8. 9. ende 10. De selue gerechticheyt der Wet, wort ooc wel ghenoeemt gerechticheyt der wercken: Maer niemant en can hem der seluen roemen, dan die, *wiens* leuen so suyuer, reyn, ende heylich is, dat hy deshaluen by den Throon Godts voor rechtueerdich soude behooren gheacht te worden, oft *wiens* wercken so oprachtich, ende volcomen goet zijn, datse voor Godts strengue gericht souden mogen passeren, ende genoech doen. Dan eylacen, *daer* en is niemant, die dit soude connen wtrichten, of hem des beroemen, ten is geenens mensche mogelick sulcke volcomene gehoorsaemheyt tot de Wet te bewijzen, ende daerom zijn wy alle, (soo veel ons aengaeft) inde schult verstrickt, ende des ewigen doots schuldich, ter tijt *toe wy andere*

andere middel (als de gherechticheyt der Wet) crijgen, ende gewinnen, om God te behaghen, ende met hem in versoeninge te comen. ^{23. Son. Vra. 59.}

Ende daerom wort gesegt, dat wy *rechtueerdich zijn in Christo*, ende niet in, *ofte wt de Wet*. Dat is de rechtueerdicheyt wt den gelooue, sose Paulus noemt: die ooc anders de Euangelische gerechticheyt genoemt wort: om datse ons inden Euangelio wort geleert, ende aangewesen, namelijk waer wy sullen mogen vinden, tgene wy by ons seluen niet en hebben, ende als wy dat geuonden hebben, hoe wy des genieten sullen, ende deelachtich connen worden. Ende bestaet dese gherechticheyt des geloofs daerin: dat wy weten, ende versekert zijn, dat Christus Jesus voor ons, hem seluen tot een welriekende offer synen Vader opgeoffert heeft, ende zijn bloet verstort tot onser versoeninge, zijnde synen Vader gehoorsaem, tot inden doot, ja tot in den doot des cruyces, sonder dat hy oyt yemandt onrecht gedaen heeft. of eenige bedriegerie in synen monde geweest is: Ende also volbracht hebbende de gantsche Wet, ende nae de selue volcomelick rechtueerdich, is hy ons geschoncken tot gerechticheyt (gelijc breeder hier na) ende worden wy also door syne toegerekende gherechticheyt, voor God rechtueerdich in Christo, ende comen tot de gerechticheyt, die de Wet heyscht, ende tot het leuen, dwelck de Wet belooft, niet (gelijc gesegt is) door de volbrenginge der Wet, die by ons niet en is, maer door tghelooue, door dwelck wy Christi, ende syner volcomener gherechticheyt deelachtich worden: Ende daerom Christus by den Propheten, Hier. 23. 5. ende 33. 16. etc. ende by Paulo, 1 Cor. 1. vers 30. 2 Cor. 5. 21, Rom. 3. 22. ende 8. 3. etc. onse rechtueerdicheyt genoemt wort.

2. Wat ons nu batet, dat wy door den ghelooue voor Godt in Christo rechtueerdich zijn, ende wat profijt door de toegerekende gerechticheyt Christi tot ons comt, leert de Catechisme, als hy daer toe set, dat wy door tghelooue zijn *erfgenamen des ewigen leuens*, ende de salicheyt vercrijgen: daer van d'Apstel ghetuycht, Ro. 4. 16. *Hierom is de erue wt den gelooue, op dat het na der genade sy: Op dat de belofte vast sy:* De selue brengt oock voort getuygenissen wt den Propheten Abacuc. 2. 4. daer hy seydt, Rom. 1. 17: *De gerechtige sal wt den gelooue leuen.* Om daer mede te bewijzen, dat beyde de gerechticheyt voor God, ende het leuen den gelooue toegeschreuen worden, Siet Joan. 3. 36: ende ontallicke dergelijcke plaetsen.

60. Vrage.

Hoe zijt ghy rechtueerdich voor God?

Antwoorde.

Alleen door een oprecht gelooue in Jesum Christum: also, dat al ist dat my mijn Conscientie beclaecht, dat ic tegen al de geboden Gods swaerlick gesondicht, ende der seluer gheen

gehouden hebbe, ende noch stedes tot alle boosheyd geneycht ben: nochtans Godt, sonder eenighe mijne verdiensten, wt louter ghenade, my de volcomene ghenoechdoeninge, gerechticheyt, ende heylicheydt Christi schencket, ende toerekent, euen als hadde ic noyt sonde gehadt, noch gedaen, ja als hadde ick al de gehoorsaemheyd volbracht, die Christus voor my heeft volbracht, so verre ic sulcke weldaet met geloouiger herten nenneme.

Verclaringe.

Ghelijck inde voorgaende Vrage aangewesen is, wat het sy, voor Godt in Christo rechtueerdich te zijn: So moet nu in dese verclaert worden, hoe oft in wat maniere, dat wy voor Godt, rechtueerdich zijn, te weten, hoet toecomt, daer wy by ons seluen onrechtueerdich, ende gantsch onweerdich zijn: Dat wy nochtans voor rechtueerdich gehouden worden? Ende so sal hier de gantsche gelegentheyd der rechtueerdichmakinge oentlic gehandelt, ende claerlic voorgedragen worden, om dieswille daer so veel aengelegen is: ende des moet te meerder neersticheyt aengheleyt wesen, om van dit stuc der Leere goede onderrichtinge te doen: dewijle de Satan tselue als een besonder hoofdstuc onser Religie altijd heeft gearbeyt te verduysteren, ende om te keeren, om de menschen van hare salicheyt af te leyden. Maer tot beter verstandt, sal hier voor eerst voorgesteld worden de beschrijvinge van de rechtueerdichmakinghe, ende de punctkens, die inde selue aen te mercken zijn: Daer na sal de vrucht deser Leer verclaert werden.

1. De rechtueerdichmakinghe, is onse (die wy van naetueren onrechtueerdich zijn) versoeninge met God, bestaende in twee deelen: Te weten inde volcomene vergeuinge aller sonden, die wy vercrijgen door de aller volcomenste ghenoechdoeninge Christi, ende inde gerechticheyt ende heylicheyt Christi, die ons mede ghedeelt ende geschoncken worden, door de louter barmherticheyt Gods, sonder eenighe onse verdiensten, ende van ons alleen door een oprecht gelooue aengenomen worden.

Voor eerst wort in deser beschrijvinge aengheroert, hoedanich wy van naturen, ende van onsen wegen zijn: Namelic onrechtueerdich, ende sonduers, die tegen alle de geboden Gods swaerlic hebben gesondicht, ende der seluer geen gehouden, ende noch stedes quade gheneychtheyt in ons beuinden. Ende om alle ontschuldunge gantsch te ontnemen, ende geen andere getuygen te derringen beroepen, so wort een yegelic gewesen op zijn cygen Conscientie, welcker getuygenisse so veel, als duysent getuygen, geldet, ende altijd tegenwoordich is, ende dwelc (of het schoon somtijts scheen te rusten) de mensche niet ontloopen en can, maer hem wel louendich aentasten, ende ouertuygen soude, als hyt minste meenen soude, indien hy tselue inden wint wilde slaen: Ende dit wort so duyelic wtgedruet, op dat yy ons seluen kennende, den deerlicken standt (daer in wy

wy van onser naturen wegen steken) te meer bedencken soudent: Deshaluen oock hertelic verlangen na de versoeninghe, die ons geloeft is, ende aengeboden wort: dat wy mede te hooger soudent wederen, ende te beter verstaen de genade Godts, die ons wt sulcken deerlicken stant heeft geweedicht te trecken. Eyntelick, op dat wy by ons, ofte wt ons seluen geen verdiensten droomen, noch smeden soudent, maer verstaen, dat in den handel der rechtueerdichmakinge des gheloofs wel ende te recht alle onse verdiensten buyten gesloten worden. De ghetuygenissen van onsen deerlicken stant hier weder in te voeren is onnoodich, dewijle tselue nu veelmaels is geschiet, ende wt het navolgende daer af genoegh blijcken sal, behaluen der Conscientie eygen getuygenisse bouen aengeroert.

Ten anderen tot beter verstant der Leer der rechtueerdichmakinge (geschiedende door tgeloooue alleen, als hierna) so en moet niet voor by gegaen worden de gene, die ons wt onrechtueerdighe, rechtueerdich maect: want hoe wel dese twee Vragen, tot eenen eynde dienen: wat ende wie ons rechtueerdich maect, nochtans so zijnt onderscheydene Vragen, ende moeten elc besonder aangemerct worden, om de ordeninghe ende gantschen handel der rechtueerdichmakinge des gheloofs grondelick te vatten. De beschrijvinge dan bouen aengeroert, als mede de antwoort des Catechisme verclaert: dat God selue, de gene is, die ons rechtueerdich maect, ende spreect: na syne grondloose barmherticheyt, sonder eenighe onse verdienst. Hier is vasticheyt, als God (tegen welcken wy ghesondicht hebben, die des alleen macht heeft, ende die synen geneychden wille tonswaert heeft verclaert) ons van sonden los, ende vry spreeckt, ende die vergeeft. Wie can dan schult heyschen? Wie can dan daer teghen spreken, of ons van syne gonste beroouen? Gewisselic niemant.

Ende d'oorsaec, die hem daer toe oorspronckelic beweect, is syne liefde ende barmherticheyt (als blijkt wt nauolgende getuygenissen, ende andere dicwils hier beuorens aangewesen). So moeten dan hier weder alle wercken ende verdiensten buyten gesloten worden, om de vasticheyt des geloofs ongeschendet, ende ombeweechlic te behouden. Daerom spreect Paulus, 2 Tim. 1. 9. *Dat God ons heeft salich gemaect: Ende heeft ons beroepen, met een heylige beroepinghe: Niet na onse wercken, maer na zijn voornemen, ende genade, die ons gegeuen is in Christo, voor de tijden der Werelt.* Ende Tit. 3. 4. *Maer na dat de goedertierentheyd Gods onses salichmakers, ende de liefde tot den menschen geopenbaert is: Heeft hy ons salich gemaect: niet wt de rechtueerdige wercken, die wy ghedaen hadden, maer na syne barmherticheyt, door het badt der wedergeboorte ende vernieuwinghe des heyligen Geests, den welcken hy rijckelic ouer ons heeft wtgegoten, door Iesum Christum onsen Salichmaker.* Ende Johannes, in zijn Euangelio, Cap. 3. 16. ende inden eersten Brief Cap. 4. 10. *Hier in is de liefde, niet dat wy God lief ghehadt hebben, maer dat hy ons heeft lief gehadt, ende synen Some gesonden tot een versoeninge voor onse sonden.* Wederomme Paulus Ro. 3. 23. *Want*

23. Son.
Vra. 60.

II.
Maer God
maect ons
rechtueerdich.

Siet Vr. 56
pag. 241.

wt genaden
sonder onse
verdiensten.

sy hebben alle ghesondicht, ende zijn verhindert te comen tot de heerlicheyt Gods: Maer werden om niet gerechtueerdicht, namelijk wt syne genade, door de versoeninge in Christo Iesu geschiet. Siet oock Deu. 9. Ezech. 36. 22. Eph. 2. (7. 9.) Rom. 11. 6. etc. De liefde dan, ende de genade Gods tonswaert, is het eerste beginsel, ende de springborn, daer wt de barmherticheyt Gods (sonder onse verdiensten) ons toevloeyende is.

Ten derden, op dat niemanden vreemt en geue, hoe dat het toegaet, dat Godt, die aller ongherechtigheyt vyant is, so lichtelic van sonden vry spreken soude, ende rechtueerdigen, eenen onrechtueerdigen ende Godloosen: Besondere dewijle Salomon getuycht in synen spreucken Cap. 17. 15: Dat so wie den Godloosen recht spreekt, ende den rechtueerdigen verdoemt, dat die alle beyde den Heere eenen grouwel zijn. Exo. 23. 7. Deu. 25. 1, 1 Reg 8 (31. 32.) So en wort inde beschrijvinge der rechtueerdichmakinge, ende in de antwoord des Catechisme, niet sonder oorsaek ghemelt het middel, dwelck God beweecht, om wt genade ons, (die sondaers van naturen zijn) te rechtueerdigen. Dat middel is de volcomene genoechdoeninge ouses Salichmakers Jesu Christi, de welke, hem offerende in den doot, met synen doot voor onse sonden betaelt, ende ons met God versoent heeft, ende is ons geworden tot gerechticheyt, ende heylicheyt In welcken middel der gerechticheyt Gods genoech gheschiet zijnde, syne barmherticheyt, ende genade ouer ons wtgestort wort.

Anders so mosten wy dit altijd voor versekert houden, dat de toorn Gods ouer alle sondaers legt, ende blijft, ende de ghenade tot hen niet comen can, ter tijt toe de toorn Gods door wechneminghe ende versoeninghe der sonden gestilt, ende geweert wort, op dat syne ghenade ende barmherticheyt tot hen doordringen mach. Dwelck Esaias te kennen geeft, daer hy seyt Cap. 59. 1. *Siet des Heeren hant en is niet te cort, dat hy niet helpen en conne, ende syne ooren en syn niet dicke geworden, dat hy niet en hoore: Maer uwe ondeuchden scheidt u, ende uwen God van malcanderen, ende uwe sonden verbergen het aengesicht van u lieden, dat gy niet gehoord en wort.* Hier hooren wy dat de sonde is een gescheyt, tusschen God ende den menschen, ende dat deselue het aengesicht des Heeren verbergt, ende afkeert, dat de menschen niet verhoordt en worden. Ende ten can anders niet gheschieden, het soude vreemt van Gods gerechticheyt zijn, ende ten soude niet bestaen, dat hy met de sonden eenighe ghemeynschap soude hebben: ende daerom moet de sonde wech genomen zijn, sullen de menschen met hem vereenicht, ende synre barmherticheyt deelachtich werden. Daerom seyt Paulus Ro. 5. 8. *Dat God syne liefde tot ons bewijst, want Christus voor ons gestoruen is, doen wy noch sondaers waren.* Ende so zijn wy (vyanden zijnde) versoent geworden met God door den doot zijns Soons, vers 10. In Christo is onse versoeninge, die hy selue te weghe heeft gebracht, ende bedient: waer toe dienen mede de getuygenissen bouen aengetogen, om te bewijzen, dat

dat Godt ons rechtueerdicht, maer in Christo, dien hy voorgestell heeft tot versoeninge, door het gelooue in synen bloede: Tot bewijsinge syner gerechticheyt, door de vergeuinge der voorleden sonden. Rom. 3. 25.

Dwelc niet verstaen en moet worden, als of alleen de voorleden sonden, die voor den Doop eens yegelicken gegaen, oft geschiet waren (gelijck de Nouatiani, wt dese plaetse misverstant trocken, tot voorstant der dwalinge hier voor bestraft, pa. 249.) met het bloet Christi versoent, ende daer door vergeuen souden zijn: want de Schrifture getuycht: *Dat Iesu Christi zijns Soons bloet ons reynicht van alle onse sonden*, 1 Joa. 1. 7. ende *van alle ongerechtigheyt*, vers 9. ende 2. (1. 2.) Maer also, dat ooc de sonden der genen, die in den ouden Testament voor de toecomst Christi geweest zijn, door d'bloet Christi versoent, ende vergeuen zijn. Want daer en was, tot den doot Christi toe, gheen daetlicke voldoeninge geschiet voor de sonden: maer de Vaders waren hopende, en wachtende, op de versoeninge ende voldoeninge die geschieden soude, aen de welke sy geloouende, vercregen vergeuinghe harer sonden: gelijc hen tot dien eynde waren ingestelt de offerhanden der Stieren ende Bocken welcker *Bloet de sonden niet en conde wech nemen*, Heb. 10. vers 4. om door de H. oeffeningen dier Ceremonien, ende anderer Sacramenten ghesterct, behouden, ende versgelt te worden int geloof des beloefden, ende toecomenden Christi, die door zijn offerhande harer sonden wech nemen, verdolgen ende versoenen soude. Ende dat is wel dienende tot den handel, die wy voor hebben: Dat namelick, niet door de werken, noch door Ceremonien, ofte eenighe offerhanden, daetlic de sonden versoent, ende wech genomen zijn, maer dat de voorleden sonden, voor de toecomst Christi geschiet, door de versoeninge in den bloede Christi vergeuen zijn, ende dat God syne gherechticheyt daer in bewesen heeft. Ende so en worden door de voorleden sonden niet verstaen de sonden, die voor een yghelicx Doop gegaen zijn, in tegensettinge vande ghene, die daer na geschieden souden mogen: maer door de voorleden sonden worden verstaen die sonden, die onder d'oude Testament geschiet zijn, om te verclaren, dat die niet vergeuen en zijn, dan ten aensien der offerhande Christi, die zijn bloet vergieten soude, ende daer mede wech nemen de sonden der werelt. Ende so comen in tegensettinge vande voorleden sonden, de sonden die na de offerhande Christi geschieden souden, want de selue Christus mede is de versoener der sonden des volx, des nieuwen Testaments, die door zijn bloet hebben vergeuinge harer sonden: daer en is maer een Christus, en geen ander Middelaer meer: daer en is geen ander Middelaer ter eender tijt, als ter ander: *Iesus Christus is gisteren ende heden de selue, ende in ewicheyt*, Heb. 13. 8. Daerom segt Petrus Act 10. 43. *Desen (Jesu van Nazareth) geuen alle de Propheten getuygenisse, dat so wie in hem geloouen sal, vergeuinge der sonden door synen name ontfangen sal.* Ende Act. 13. 38. spreekt Paulus: *Soo sy u lieden dan cont, ghy mannen Broeders, dat u vergeuinghe der sonden vercondicht wert door Christum (Iesum den Salichmaker): ende van allen, daer*

274

274

III.
Om de genoechdoeninge rechtueerdicheyt ende heylicheyt Jesu Christi zijns Soons, die hy ons toerekent.

want ouermits de sonden maken een afcheyt tusschen God ende de menschen: So mosten die wech genomen ende versoent zijn: souden zijn genade ons toerekent.

23. Son.
Pra. 60.

Verclaringe vande plaetse Ro. 3. 25. daer van de voorleden sonden wort gesproken.

W. Son. Fra. III.
Christus voor ons behouden heeft het afscheyt, de sonde, wech genomen ende ons door mededoelinge zijner gerechticheyt wedergebracht, dat we geselschap met God.

daer gyliden niet van en condet in de Wet Mosis gherechtueerdicht werden. So wie aen desen geloof die wert gherechtueerdicht.

God is dan alleen de fonteyne aller rechtueerdicheyt, ende wy onrechtueerdighe en connen niet rechtueerdich werden buyten de gemeenschap met hem: Maer op dat wy (die door dit onsalich ende bedroefelic afscheyt, door de sonden onrechtueerdich geworden, ende van hem vervremt waren) tot de gemeenschap met hem weder ghebracht souden werden, so moste Christus de Sone Gods van bouen her af tot ons comen, ende door aenneminge onses vleesses ende bloeddes gemeenschap met ons maken, ons in alles gelijc worden wtgenomen de sonde, op dat hy voor ons steruende, mochte ons met God versoenen, ende door de cracht syner opstandinge ons rechtueerdich maken, ende (als de rechte Middelaer) ons weder stellen in de gemeenschap met God. Want Christus is alleen d'middel daer door wy geloouige comen mogen tot God, ende in zijne gemeenschap aengenomen werden. Als hy, namelick, ons vergheeft alle onse sonden, van weghe des verdiensts, oft volcomen genoechdoeninge Christi zijns Soons, ende mede ons toerekent des seluen gerechticheyt ende heylicheyt: welke twee weldaden beyde tot onser rechtueerdichmakinge van nooden zijnde, soo wel inde beschrijvinghe der rechtueerdichmakinge, als inde antwoord des Catechisme werden aengeroert, op dat wy verstaen, dat wy niet anders dan door toerekeninge der seluer twee weldaden voor God, als gerechtighe ghehouden werden, ende oock bestaen connen.

Siet bouen pag. 243 ende 291.

Maer op dat wy verstaen wat cracht dese genadighe toerekeninghe heeft, so stelt de Catechisme, datse van sulcker weerden is, *euen als hadden wy noyt sonde gehad noch gedaen, ja al hadden wy alle de ghehoorsaemheyt volbracht, die Christus voor ons volbracht heeft.* Ende billick, want tis God de Vader, die sulcke toerekeninge doet: hy heeft des macht: die ons zijnen eygenen Sone geschoncken heeft, ende den seluen niet heeft ghespaert, maer heeft hem voor ons allen ouer geguen: *Hoe en soude hy niet met hem alle dinck schencken?* Rom. 8. 32. Daer en is geen twijfel aen, dese toerekeninge, ende schenckinge der genoechdoeninge ende heylicheyt Christi, maect dat de selue goeden ende weldaden (hoe welse nochtans ons van buyten, dat is van Christo aen comen) ons also eygen toe behooren, als of wy noyt sonde gehad en hadden, ende als oft wy alle gerechticheyt volbracht hebbende, by ons seluen heylich waren. Want merct wel, God ist die ons dit alle toerekent ende schenct, dit en can niet wedersproken, gebroken of verandert werden. Daer omme Paulus te recht met grooter verwonderinge wt roept, Rom. 8. 33. *Wie sal de wtuercorene Gods beschuldigen? God ist die rechtueerdich maect.* Als wilde hy seggen, dat die een vaste, sekere, ende onwedersprekelicke gerechticheyt is, die alle schult also wech neemt, datter geen voordere beschuldiginghe, ofte tegenspreken can vallen, wanneer dat God rechtueerdich maect. Hier toe dienet, wat hy breeder beleydet hier na tot int eynde des 8. Capit. Oock wat hy indrucket int 4. cap. daer

daer hy die salich bewijset: *Welcke de Heere geen sonde toe en reket,* Ro. 4. 8.

23 Son. Fra. 60.

Waerom die menschen seer verwaent zijn, ende dwalen, die tot onsen tijden (so wel als eertijts de Joden, ten tijde des Apostels Pauli) dese gerechticheyt des geloouens beuechten, ende derren seggen: Dat toerekeninge maer een waen sy, die niet helpen en can tot de gerechticheyt: dat niemant door eens anders gerechticheyt, gherecht can werden, etc. Ende dit al, op dat sy hare gedroomde, ende voor God niet geldende gerechticheyt inde plaetse mochten stellen. O vermetene, verdoolde ende rasende menschen, die v also teghen Godt, zijn Woort, ende waerheydt derft tegenstellen. Verstaet wel: De Christenen roemen hen niet slechtelic: op eenige gerechticheydt eenes armen menschen, maer op de gherechticheyt eens sulcken menschen, die mede warachtig God is, ende de gerechticheyt selue, die ooc alle gerechticheyt volcomelic (datter niet aen en ontbreekt) tot den wtersten toe heeft volbracht. Sy roemen hen niet op een vremde gerechticheyt, maer die hen door geschene Gods, ende Jesu Christi, ende door genadighe toerekeninge (daer sy vastelic geloouen) eygen geworden is. Wilt ghy de Christenen beroouen vande gerechticheyt, die hen God geschoncken heeft? Meynt ghy een beter, sekerder ende volcomender te vinden, als de gherechticheyt Christi? Meynt ghy datmen yet eygentlicker can hebben, dan tgene also geschoncken zijnde, met waren oprechten gelooue tot sich genomen, ende ontfangen wert? Maer uwe ongeloooue weert u, dat gy sulcx niet achtet: u eygen waen ende goetdunckenheyt bedriecht u, dat gy by u seluen wat beter meynt te vinden. Dan siet wel toe, dattet u niet en geschiede: *Dwelck Paulus vanden Joden oft Israeliten getuycht, seggende Ro. 10. 3. Dewyle de rechtueerdicheydt Gods hen onbekent is, ende soecken hare eygen rechtueerdicheyt op te richten, so en zijn sy der rechtueerdicheydt Gods niet onderworpen geweest.* Ende daer na Cap. 11. 7. *Dat Israel soect, dat en heeft hy niet gecreghen: Maer de vercorene hebbent vercregen, ende de andere zijn verhart geworden.* Al veel anders, ende recht heeft het d'Apostel voor gehadt, daar hy van hemseluen getuycht ende hem vertroost op dese toegerekende gerechticheyt, seggende: Phi. 3. 7. *Dat my gewin was, dat hebbe ick om Christi wille schade geacht. Ia ooc achte ic alle dingen schade te zijn, om de weerdicheydt der kennisse Christi Iesu myns Heeren, om wiens wille ic alle dingen voor schade gerekent hebbe, ende achtet dat het dreck sy, op dat ic Christum winne. Ende in hem beuonden werde, als niet hebbende myn eygen rechtueerdicheyt, die wt de Wet is. Maer die door t'gelooue Christi is, namelic de rechtueerdicheyt, die wt Gode int gelooue, etc.*

Bestraffinge dergenen die de toegerekende gerechticheyt maer voor eenen waen houden

Maer in ouermerckinge, dat wy rechtueerdich werden, niet door ons eygen gerechticheyt, die by ons niet te vinden en is, maer door de gerechticheyt Jesu Christi, die ons toerekent, ende daer door ons eygen wert: so moeten hier noch ten dertemael alle onse wercken, ende verdiensten buyten gesloten werden, want tgene om niet, ende wt genaden ons geschoncken,

De toegerekende gerechticheyt Christi die by buyten alle onse wercken ende verdiensten. Joh. 1. 12.

geschoncken, gegeuen, ende toegerekent is, dat en is met geen en onsen wercken veroregen. Ten mach niet staen, wercken ende genaden tsamen te willen voegen, als Paulus bewijst Ro. 11. 6. Ende de gantsche schrift, als sy getuycht, dat wy vergeuinge der sonden ende de salicheyt vererijgen, in, ende door den name Christi alleen, so werden alle andere namen, ende middelen buyten gesloten: ende geeft te kennen, dat wy niet van den onsen hier toe brengen, maer dat wy daer op alleen steunen, dat ons Christus aengenaem maect, ende inde gracie zijns vaders brengt, door zijn offer-verdiens, ende gehoorsaemheyt: daerom seyt Paulus 2 Cor. 5. 19. *Godt was in Christo, de Werelt met hem seluen versoene, hen hare sonden niet toerekenende:* Ende verclaert voorder hoe dat dit geschiet is, vers 21. *Hem die geen sonde gekent en heeft, heeft hy voor ons sonde gemaect, om dat vvy in hem souden rechtueerdicheyt Gods overden.* Daer mede hy beyde de genoegdoeninge voor de sonden, ende de rechtueerdicheyt in Christo stelt, daerse de geloouige by vinden, ende genieten moeten, ende nergens anders.

Ende noch meer, als wy gehoort hebben, dat deze twee deelen der rechtueerdichmakinge gehooren, namelijk de vergeuinge der sonden, door de genoegdoeninge Christi ende de toerekeninge zijner gerechticheyt: So moeten wy wel waer nemen, dat wy daer niet mede en vermengen onse wedergeboorte, of heylichmakinge, welke van de rechtueerdichmakinghe onderscheyden, ende niet voor een deel der seluer ghesteit moet werden. Want een ander is de heylicheyt Christi, die ons toegherekent wert, een ander is de heylicheyt, die Christus door zijnen geest in ons wercket. Want de eerste heylicheyt Christi, die is gantsch ende geheel volcomen, ende daerom ons gerechtmakende voor God: Maer de heylicheyt daer toe wy vernieuwt, ende wedergebooren werden, is een besondere gaue, die God mede deelt den genen die hy in Christo rechtueerdich ghemaect heeft, daeromme die geen oorsaec der rechtueerdichmakinghe zijn en can, maer veel meer een vrucht, ofte bewijs der seluer is, ende een cieraet, als een nieuwe cleet, daer mede God zijne kinderen verciert. Ende dewijle dese heylichmakinghe, in desen leuen noch niet vollentoghen is, maer alleen begonnen, ende dat de wercken der ghelouighen ooc na de wedergeboorte, noch met vele ghebreken ende swacheden besmet, ende verontreyniget zijn, so en connen sy niet bestaen voor Gods gerichte, om ons rechtueerdich te maken: Daer doch God, een gantsch volcomene gerechticheyt, ende ghehoorsaemheyt inde wet heyscht, die by niemanden, als by Jesu Christo den Middelaer te vinden is, ende daerom tgelouue alleen op hem steunen ende eygentlic sien moet, ende op niemant anders. Maer hier van breeder hier na inde 62. Vrage.

Als nu dan gehoort is, dat wy onrechtueerdighe van Godt rechtueerdich gesproken werden, als hy onse sonden vergeeft, om de genoegdoeninge Christi, ende ons toerekent de gerechticheyt Christi: so staet noch te verclaren, de Vraghe: Hoe dat wy deser rechtueerdichmakinge deelachtich werden? Ende dat tot dien eynde, op dat bekend, ende wel onder-

onderscheyden werde: Eensins, oft alle onrechtueerdighe deser heylsamen genaden Gods deelachtich werden? Ende andersins, oft oock eenighe wercken, oft verdiensten de menschen bequaem maken om dese genade van God te gewinnen, ende te grijgen? De Catechisme die stelt tot antwoordt, dat wy alleen door een oprecht ghelouue aen Jesum Christum rechtueerdich werden voor God, ende om wt te sluyten de ongelououige, stelt voorder aen d'eynde dese conditie: *Soo verre ick sulcke weldaet met gelououigen herte aenneme.* Alsoo staet oock hier in de beschrijvinghe der rechtueerdichmakinge des gheloofs, dat sulcke Gods genade van ons alleen door een oprecht gelouue aengenomen wert. Dat is dan de meyninghe, dat niemant voor God gerechtueerdicht werdt, noch dese weldaden Christi ghenietet, dan door het gelouue alleen, gelijk oock om dier oorsaken wil, dese rechtueerdichmakinge (die wt genaden, sonder eenighe wercken oft verdiensten geschiet) genoemt werdt, de rechtueerdichmakinge des gheloofs. Ende hoe wel hier van bouen al wat gehandelt is: so dient hier bewesen, dat het woort *alleen* niet ombedachtelick, noch sonder fundament ghebruyckt en wert. Dese redenen dan, dat wy *alleen door oprecht ghelouue gerechtueerdicht werden*, ende wat meer in de antwoordt volgt, zijn genomen wt den Brief des Apostels Pauli, tot den Romeynen. Als de Apostel daer, wt der Wet, ende wt verghelijkinghe des leuens aller menschen aen de selue wet, bewesen hadde, datse alle sondaers waren, ende daeromme voor Gods Aenghesicht weerdich verdoemt te werden, Ro. Cap. 1. 2. ende 3. tot vers 20. Soo heeft hy daer naer gheleert. Rom. 3. 21. ende voortaan, hoe sy gerechtueerdicht werden, namelijk *om niet wt Gods genade, door de versoeninge in Christo Iesu gheschiet, welken God voorgesteld heeft tot versoeninge, door het gelouue in synen bloede:* Segghende duylick vers 28. *So houden wy dan, dat de mensche gherechtueerdicht wert door het gelouue, sonder de wercken der Wet.* Ende bewijst dat voorder Cap. 4. 1. met voorstellinge des exempls Abrahams, des Vaders aller gelououigen, de welke buyten sich, alleen in Christo, door t'gelouue zijne gerechticheyt ghaelt, ende also in Christo gerechtueerdicht is. Want (segt hy) *Wat seyt de Schrift? Abraham ghehoofde God, ende het werdt hem gherekent tot rechtueerdicheyt,* Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. Waer toe d'Apostel ooc voorstelt het getuygenisse Davids Psalm 32. ende seyt Rom. 4. 6. *Gelyck oock David spreect van de salichmakinghe des menschen, dien Godt rechtueerdichheid toerekent, sonder wercken, seggende: Salich zijn sy, wiens ongerechtigheden vergeuen zijn, ende wiens sonden bedect zijn. Salich is de man, welken de Heere geen sonde toe en rekent.* Ende besluyt daer naer (na veel onderwijnsingen ten seluen propooste) Cap. 5. 1 segghende: *Wy dan gherechtueerdicht zijnde wt den ghelouue, hebben vrede met God door onsen Heere Iesum Christum.* Willende te kennen geuen, datter geen middel en is, om gherechtueerdicht te werden, noch volgens om vrede met God te hebben, dan door t'gelouue: ende ter contrarien, dat als wy gelouuen in hem, die *den ongoddelicken rechtueerdicht*, dat dan onse ghelouue ons toe-

23. Son.
Vra. 60.Siet vra. 20.
ende 21.

toegerekent wert tot rechtueerdicheyt, Ro. 4. 5. ende dat wy volgens so gerechtueerdicht zijnde, door tghelooue, met Godt vrede hebben, etc. Maer anders niet. Ende inden brief tot de Epheser seydt hy, Cap. 2. 8. *Wt ghenaden zijt ghy salich gheworden, door het gelooue, ende dat niet wt u, het is Godts gave. Niet vvt de vvercken: Op dat niemant en roeme.* Siet voorder Gal. 2. 16, Phi. 3. 9.

Ende hoewel ghesegt wert dat het woort *alleen* met so veel letteren, inde schrift niet geuonden en wert, dat en beneemt der vorige Leer niet met allen: Nadien de woorden *om niet, sonder de wercken vvt ghenaden*, die euen van de selue cracht ende meyninge zijn, so dickwils ingedruct worden, so als wt voorgaende getuygenissen, ende anderen opentlick blijkt. En behoort derhaluen om dwoort, ofte om de letteren geen strijt te vallen: ende wanneer de tegensprekers rondelic ende oprechtelic bekennen (gelijcse moeten) de woorden dier gheschreuen staen, dat wy *vvt ghenaden salich vverden, ende niet vvt wercken*: Want die twee en connen niet tsamen warachtich zijn: Siet Ro. 11. 6. Item, dattet geschiet *om niet, door den gelooue: Dat het niet en is vvt ons: Dat het is Gods gave*: Wat isser dan noch meer, daer hen dat woort *alleen* inden wege soude mogen liggen? Daer doch het selue woordt tot dien eynde wert gebruyckt, op dat alle behulpen, die de menschen buyten Christum, ende tghelooue, souden willen dichten, soecken, of vinden tot haerder salicheyt, teenemael geweert ende afgesneden souden mogen zijn: Ende dat de eere ende roem onser salicheydt alleen Gode soude blijuen. Dwelck geschiet, wanneer wy ontbloot van alle andere middelen, ende de selue versakende, met onse gelooue naetelic steunen, ende bouwen op Gods genade, dwelck ons niet anders toecomt, dan wanneer wy zijnen beloften ouer ons macht geuen, ende aen de selue geloouende, ende ons houdende, wy betuygen, dat warachtich is. Daerom so bouen verhaelt was, dit woort *alleen* dient, om na de Schrifture den ongeloouigen alle hope der salicheyt te ontseggen. Want dat zijn Christi, ende Joannes de doopers woorden: *Die niet en sal ghelooft hebben, die sal verdoemt vverden.* Mar. 16. 16. *Die niet en ghelooft die is nu verdoemt: Want hy en heeft niet gelooft inden naem des eenichgeboren Soons Gods,* Joan. 3. 18. *Wie den Sone ongehoorsaem is, die en sal het leuen niet sien: Maer den toorne Gods blijft op hem,* vers 36. Ooc dient tselue woort, om hier (als inde dry voorgaende puncten) wt te sluyten alle wercken, ende verdiensten, die regelrecht strijden tegen de rechtueerdichmakinghe des geloofs: Want wy (tot God comende, op zijne genadige beloften, ende toeseggingen) niets mede en brengen, om hem yet te geuen, oft zijn gonste met onsen doen te veruieren: maer wy comen met den gelooue, beyde handen (by maniere van spreken) open hebbende, al om van hem te ontfangen.

Ende dat yemant andermael soude willen tegenworpen: Dat wel de wercken (hij de Wet der Ceremonien beuolen) wt gesloten werden, maer niet de wercken der wet der seden: de selue en soude niet wtrichten. Want als Paulus tot bewijs zijns voorstellens dattet *niet en is vvt de vvercken*

vvercken, gebruyct dit ghetuygenisse, Leui. 18. 5. *Welcke mensche de selue doet, die sal daer door leuen.* Deu. 30. 10, Gal. 3. 12. So is openbaer dat hy daer mede inne veruattet, niet alleen de wet der Ceremonien, maer ooc de wet der Seden: gelijc ooc int woort des vloecx: *Veruloect sy, vwie niet alle vvoorden der Wet en vervult, dat hy daer naer doe*: mede de Wetten der Seden begrepen zijn. Ende niemant en can seggen, dat het leuen beloeft sy, den genen, die de Ceremonien, sonder de Wet der Seden houden, noch ooc dat alleen veruloect zijn, die de Wet der Ceremonien niet en houden, ende niet mede de gene, die de Wet der Seden ouertreden, ende niet en houden. Daerom als die voorseyde plaetsen mede verstaen moeten werden vande Wet der Seden, ghelijckse na de waerheyt moeten, soo en is geen twijffel, dat des Apostels meyninge is, de wercken der Wet der Seden mede teenemael wt te sluyten, dat namelic niemant daer door gerechtueerdicht en can werden. Ooc moet wel gemerct werden, indien door eenighe wercken de gerechticheyt soude mogen vercregen werden, datter geen oorsaec en soude zijn, de Ceremonien meer wt te sluyten (soo dese nochtans willen doen) als de wercken der Wet der Seden. Want ooc de Ceremonien van God geboden waren: ende tot de tijt der verbeteringe gehouden, ende gebruyct mosten werden, ende niet ondienstelic, maer seer nuttelic, ende vorderlic waren, wanneer recht gebruyct wierden, ja (alsment wel ouerlegt) waren sy mede begrepen in de Wet der Seden, onder tvierde Gebodt: ende daerom waert onrecht, datmen wt het stuc der rechtueerdichmakinge, meer wt sluyten soude willen de wercken der Ceremonien, als de wercken der Wet der Seden. Ende so moet des Apostels meyninge vast blijuen, dat hy claerlic heeft alle wercken wtghesloten, ende verstaen, dat geen wercken noch ceremoniael, noch der Seden mogen gerekent werden, int stuc der rechtueerdichmakinge: maer dat daer alleen is Gods genade, die met oprechten gheloof omhelst moet werden.

2. Dese leere der rechtueerdichmakinge des gheloofs, vast staende, dat wy rechtueerdich zijn voor Godt in Christo door een recht gelooue wt louter genaden Gods, sonder onse verdiensten: so laet ons sien waer toe datse ons dient, ende wat profijt wy daer wt trecken: te weten, dat wy daer door onser salicheyt ende des eewigen leuens gewis zijn: In sulcker voegen, dat gheene aenvechtinghen des Sathans yet vermoghen, om onse herten, ende conscientien aen Gods genade te doen twijffelen, ofte in eenighe wanhope te brenghen. Het welcke een costelicke vrucht deser Leere, ende daeromme oock wel weerdich is, veel te arbeyden dat wy de sekerheyt der Godlicker beloften (daer op de Leer is gefondeert) ons niet en laten ontwenden, of ontnemen, maer ridderlic strijden tegen alle, die dese leere benechtende, ons geerne van de salicheyt beroouen souden.

Wanneer dan onse conscientie ons beschuldicht, ende tegen ons getuyget, dat wy teghen alle Godts geboden swaerlic hebben gesondicht, ende dat wy daerom den vloec Gods, ende den eeuwighen doot niet en connen ontgaen: Dewijl God rechtueerdich is, ende syne gerechticheyt

23. Son.
Fra. 60.veroken der
Ceremonien,
buyten der
rechtueer-
dichmakinge
te sluyten
ende niet
van de wet
der Seden.tGelooue
vande recht-
ueerdichma-
kinge brengh
costelicke
vruchten des
vertrouwens
op Gods ge-
nade tegen
alles vwer-
techticheyt.Als wanneer
onse con-
scientie ende
de Sathans
ons voor-
brenghen dat
wy Gods ge-
naden niet

niet en laet croocken, maer allen sonden een streng vyant is, ende de selue straffet: So hebben wy in dese Leer eenen sekeren troost, ende een bereyde antwoord tegen desen aenclacht onser conscientie, namelic: Dat Christus onse Salichmaker met zynen offer den toorn Gods gestilt, ons met hem versoent, ende door zyn genoechdoeninge vergeninghe der sonden vereregt heeft: Dat hy het ransoen betaelt heeft, niet met gout ofte siluer, maer met zyn dierbaer bloet: De straffe ende smerte gedragen heeft, om onser sonden wille, geslagen ende ghewondet is, op dat wy vrede hadden, ende geheelet wierden. Maer waer het salichmakende geloof niet en is, daer moet de mensche in wanhope, ende twijffelmoechicheyt verstijuen, ende verdwijuen. Want als de conscientie eens wacker werdt, ende beghint te dencken, om den grouwelicken toorn Gods, ende schrickelicke straffe ouer de sonden: Daer en laet dan oock niet de Satan de selue aenuechtingen aen te blasen, ende daer toe te stoken, om den armen mensche alle hope der genade Gods te benemen. Ende gelijk de Satan wel neerstich is, om alle vreesse Gods vanden menschen te weeren, deselue te brengen tot verachtinge Gods ende zijns woorts, om hare conscientien in slaep gewieget zijnde, de selue tot onsen sorchloosen, ende roeckelousen leuen te brenghen: Also en spaert hy geen arbeyt, om den menschen (wanneer sy hare sonden eenichsins souden beginnen te gheuoelen) den wech der bekeeringe te onderloopen, ende die tot wanhope te brenghen, hen voorstellende de grootte harer sonden daer door sy Godts toorne, ende de verdoemenisse verdient hebben. Daer is dan seker swaricheydt ende jammer, het pac valt te swaer te draghen, de conscientie wacker gheworden zijnde, vint sich naeckt ende bloot voor Gods gerichte, dwelck sy alreede geuoelt haer veruolghende. Want de conscientie, die is eenen yghelicken, als een getuyge in zyn eygen herte, die en laet sich dan niet verberghen, ende en can wt aenschouw der sonden aen d'een syde ende des gerechten toorns Godts, zijns oordeels ende bereyde straffe der sonden aen dander syde, geen ruste vinden, schroomende ende beuende moet sy versmachten, en can gheen wtvlycht vinden by haer seluen: Ontsuldigen en soude niet baten, en can ooc niet geschieden, want het eygen getuyghenisse des Herten is daer tegen: De gerechticheyt ende waerheynt Gods staet oock daer, en can niet gecroockt werden: De quade raetsman de Satan doet zyn best, om de sonde meer leucdich te maken, ende den toorn Gods te vergrooten. Daer en is dan niet dat troosten mach, dan dwoort des Euangeli, *Bekeert u, ende geloof den Euangelio: Geloof indē Heere Iesum Christum, ende gy sult salich worden. Comt tot my alle die vermoeyt ende beladen zijt: Ick sal u verquicken, &c. Ic en ben niet gecomen om te roepen de rechtuerdighē, maer de sondaers tot bekeeringhe. Godt heeft de werelt so lief gehadt*, etc. Daer gaet troost aen, wanneer de verslagen ende gebroken mensche dese spracē hoort ende ontfangt: Daer mach hy vry spreken, ende antwoorden op de aenclacht syner conscientie, ende op de aenuechtinge des Satans: Tis waer ic ben een sondaer, ende hebbe den eewigen doot verdient:

dient: Maer dit troost my, ende des ben ick seker, dat de ghenadige Godt met my te vreden, ende versoent is, door Christum: Ic en hadde niet te bieden, noch te betalen: Maer Christus heeft voor my betaelt, ende God synen Vader volcomelic genoech gedaen: daer moet dan beschuldigingē ophouden, nadien God vry spreekt, ende de sonden vergeeft. Want hy is warachtig, ende heeft met eenen eet betuycht: *So waer ic leue, ic begeere niet den doot des sondaers, maer dat hy hem bekeere ende leue*: Hy is rechtuerdich, dat Christus betaelt heeft, en sal hy niet weder heyschen: hy is barmhertich, ende heeft my lief om Christi zijns Soons wille, etc. Ten is niet wt te spreken, wat troost ende gherustheyt hier in geuonden wort, hoe sachte het Christelic gemoet in dese genade Gods hem neder setten mach, sprekende met Paulo: *Is God met my, wie mach tegen my wesen*. In sulcken aenuechtingen, so beuint sich de practijc ende nootwendicheyt deser Leer, daer allet anders watmen tot troost voortbrengen soude moghen, niet troosten en can, noch bestaen, maer als caf, ende stroy voor tyer soude moeten verdwijuen.

Insgelijcx wanneer de conscientie, ende de Satan voorder soude willen aenhouden, ende voortbrenghen: Wel aen Christus heeft voor u betaelt, ende den doot gesmaect, maer hoe wilt gy tot God, ende tot den leuen comen, na dien ghy de geboden Gods niet en hebt gehouden, noch de gherechticheyt der Wet volbracht, etc. So vinden wy wederom sekeren troost, in dese leere der rechtuerdichmakinge, namelic, dat Christus alle gerechticheyt volbracht heeft, daer hy den Vader gehoorsaem is geweest tot inden doot: dat in synen mont noyt en is geweest bedroch, etc. Daerom dewijle dese gerechtige, ons is gheworden tot gerechticheyt, ende onse Advocaet: So zijn wy gewis, dat de erue des eeuwigen leuens ons toe comt door hem, die ons geschoncken is, ende in den welcken wy rechtuerdicht zijn, etc.

Comt de Conscientie noch voorder, ende beuint sy, by haer seluen noch dese swaricheyt, dewelcke de Satan wel gewichtiger maken can, den armen mensche op dese wijse aenuechtende: Al ist also, dat Christus voor u betaelt, ende de straffe der sonden, (by u verdient) gedragen heeft: Dat gy ooc door tgelouue met syner gerechticheyt becleet zijt: So en cont ghy ymmer niet loochenen: Dat ghy noch het verdoruen vleesch onne draecht, ende noch veel quade genegentheden, ende tsondelicke Zaet by u ouerich hebt, daer door en cont gy God niet behagen, etc. So heeft de gelouuige weder in der Leere der rechtuerdichmakinge, desen troost, dat hem niet alleen de rechtuerdicheyt Christi toegerekent is, maer ooc syne heylicheyt, daer door niet alleen de ouerige gebreken bedect zijn, ende van God niet toegerekent en worden: maer vint mede by sich seluen, dat de cracht Christi, door den H. Gheest in hem wercket, lust, ende begeerte tot heylicheyt ende gerechticheyt, ende daer neuen strijt teghen de sonde, ende alle ongherechticheydt, ende is versekert, dat hy oock door Christum eyntelic ouerwinnen sal, ende dat de God des vredens, den *Duyuel cortelick onder syne voeten vertreden sal*.

Ende

23. Son.
Vra. 60.Ende van
dien geen
gehouden.
Mat. 2. 15.
Phil. 2. 8.
Esa. 53. 11.
1 Cor. 1. 30.
1 Jaa. 2. 2.Maer daer
en bouen
noch tot
veel quade
genueghen
zijn.

Ro. 7. 23.

1 Cor. 1. 30.
ende 15. 57.
Ro. 16. 20.
ende 8. (35.
39.)

23. Nov.
Pm. 60.

Ende waer dan sulcke geloouige hem henen keert: ende wat hem voor aenvechtinge ontmoeten mach, hy vint allesins door t'gelooue in Christo vasticheyt, om te mogen bestaen, ende ooc in alle struyckelinge weder opgericht te mogen worden.

I.
wederleg-
ginge val-
seluer leer.
Osiander.

Met t'gene voor gheleert is, wort tweederley valsche ende Godlose dwalinghe *Osianders* wederleyt. Eerstelick, dat hy waent Gode oneerlick te zijn, ende met zijn nature strijdende, dat hy soude rechtueerdighen, welke noch sondaers bliuen, ende en onderscheydet niet, de genade der rechtueerdichmakinge, van de genade der wedergeboorte, als of het een ding ware, gherechtueerdiget, ende wedergeboren te worden tot een nieu leuen. Maer de geloouige sullen daer tegen onthouden alle de passagien der Schrift voor aenghetogen, ende besonder daer d'Apostel so duytclic seydt, Rom. 4. 5. *Maer die niet en werct, ende gel oft in hem, die den ongoddelicken rechtueerdicht: Desen wort zijn gelooue tot rechtueerdicheyt gerekent.* Ende daerna Cap. 5. 8. *Maer God bewijst syn liefde tot ons, want Christus voor ons gestoruen is, doen wy noch sondaers waren.* Die dit God den Heere oneerlick achten wil, die moet zijn waerheyt omstooten, ende hem vermeten te sluyten de schatten ende rijkdommen der barmherticheyt ende goedertierentheyt Gods, die hy den armen sondaren opent, om deselue in genade te ontfangen. Tis wonder dat de menschen hen niet en schamen ouer Gods woort, ende ouer syne goederen also te willen meesteren. Dan euenwel om geen misverstand nae te laten, is te onthouden (dat dickwils te voren is geseyt, ende noch verclaert sal worden) dat wanneer ghesproken wordt, dat God de sondaers in genade ontfangt, dat niet gemeynt en worden de sondaers, die sonder berou ende bekeeringe in haren sonden willen bliuen, ende lust daer in hebben, geensins. Maer worden die sondaers verstaen, de welke door Godts Wet van hare sonden, ende sondelicke aert ouertuycht, ende hoorende die troostelicke Predicatie des euangeli van de genade Gods hen tot God bekeeren, ende twoort der genaden aen nemen met waren gelooue, ende desseluens geloouens cracht bewijzen, voortbrengende vruchten, die der bekeeringe weerdich zijn: onder de welke niet de leste moesten gerekent worden, dat sy ymmer strijdende tegen huer eygen vleesch, de werelt, ende den duyuel, sich hertelic bedroeuuen, dat sy noch veel gebreken, ende aenhangende swacheden ende sonden by hen beuinden, ende dat sy God bidden, om vergeuinge der seluer sonden, ende om meerder sterckhcyt, om eyntelick te mogen ouerwinnen: Maer hier af sullen wy noch dickwils hooren hier na Vra. 64. ende int derde deel des Catechisme, daer van de danbaerheyt gehandelt wort.

No. 7. 94.
(Vol. 8. 17.
Pm. 8. (11.
12.)

onderscheyt
der genade
welcke der
wederge-
boorte, ende
der genade
welcke der
rechtueer-
dichmakinge
ge.

Ende daerom is te voren gheseyt, dat de ghenade der rechtueerdichmakinge, ende der wedergeboorte wijslick, ende Christelic onderscheyden moeten worden. Want soo veel de wedergeboorte belangt, ende de heylicheydt, daer toe de geloouige door den H. Geest vernient worden, ende en geschiet niet also dat dan t'eenemael alle sonden, gebreken ende swacheden daer door wech ghenomen worden: maer de geloouige werden

ghè-

ghestercket, tot de doodinge hares vleeschs, ende aller sijner begheerten, om daer tegen te strijden, ende hen daerinne te oeffenen, haer leuen lang, ende zijn in desen strijdt somtijts cloecker, ende vallen somtijts swacker, gelijc dan inden alderheylichsten menichmael de ouerblijfselen der sonden sich hebben geopenbaert, welke dan oock door ware bekeeringhe sich tot God opgericht hebben, ende den strijt so veel te cloeckelicker door de cracht Christi ende zijns geests begonnen, als sy sich daer in te voren verswact hadden geuonden: ende volharden sy alsoo ten eynde toe worstelende, ende kampende, ter tijdt toe, de leste vyandt de doot ouerwonnen wort, ende sy door genade ende cracht Christi in volcomene gehoorsaemheyt Godts, (alle hare vyanden ouerwonnen hebbende) na de salighe opstandinghe hares vleeschs, int eeuwige leuen, ende salicheyt gestelt sullen worden. Gelijc Paulus dede, verwachtende de tijt syner verscheydinghe, daer hy seydt. 2 Ti. 4. 7. *Ik hebbe eenen goeden camp gecampet, den loop hebbe ic voleynt, ic hebbe het gelooue gehouden: Voorts so is my de croone der rechtueerdicheyt wech geleyt, de welke my te dien dage geuen sal de Heere, die een rechtueerdich richter is, ende niet alleentlic my maer ooc allen, die syne verschijninge begeeren.*

23. Nov.
Vra. 60.

1 Cor. 15.
(26. ende 64.)

Maer niet en gaet het al so toe met de rechtueerdichmakinghe, de welke Gods gaue, ende genade is in Christo, daer door hy in genade ende versoeninge aenneemt, ende vergeeft alle de sonden, rekent de gerechticheyt, ende heylicheyt Christi toe allen den genen, die sich tot hem bekeerende, geloouen den Euangelio, ende Jesum Christum met waren gelooue aen nemen: Welcke van stonden aen den sekeren troost der salicheyt ontfangen door t'gelooue, ende hebben nu een geruste conscientie, dewijl sy vrede hebben met God: ende vertrouwen niet op de goede wercken, oft heylicheyt, die by hen geuonden souden werden, maer op de genoechdoeninge, gerechticheyt, ende heylicheyt Christi, die hen toegerekent is, ende met de welke sy becleet, van God ghesien worden, niet sulcke als sy in haer seluen zijn, maer sulcke, als sy in Christo Jesu haer Hooft ende Salichmaker geworden zijn, mitsdien sy door waren gelooue hem in geplantet zijn, ende sonder wederspreken voor God in hem rechtueerdich, ende aengenaem zijn: maer die God also tot syne Kinderen in Christo aenneemt, die geeft hy oock den gheest der wedergeboorte, die also haest by hen geuoelt, ende gespoert wort. Sy voelen hem, want hy ist, die haer herten gerust stelt door t'geloouuen Jesum Christum, ende ghetuycht tot haren geest, dat sy zijn Gods kinderen: daerom sy ooc God aenroepen als haren Vader. Hy wort by hen gespoert, want sy door den seluen geest geleyt worden, wandelende nu niet naden vleesche, maer na den gheest, ende sich oeffenende, ende strijdende, tot den eynde toe, als recht te voren geseyt is.

Ende der
gaue ende
welcke der
rechtueer-
dichmakinge
ge.

No. 8. (9. 17.)

De ander dwalinge *Osiandri* (spruytende wt de voorguende) is gebout op synen eygen waen, droomende dat de menschen wesentlic in Christo rechtueerdich zijn: als of God (zijn wesen ende deuchden zijns Godlicken

Tegen den
seluen
Osiander

WESUM,

wesens, ons ingietende, ende mededeelende) ons een deel of stuc zijns selfs maecte: dwelck grouwelic is te gedencken: Dat God wesentlic in ons wonen soude, daer de Schrifture van ons getuycht: *Dat Christus door het gelooue in onsen herten woont.* Ende alleen van Christo getuycht wort: *Dat de geheele volheyt in hem lichamelic woont.* Col. 2. vers 9. Waer mede de Schriftuere verclaert, dat de inwooning die door t'gelooue geschiet, vande andere lichamelicke, ende wesentlike inwooning der Godheyt (gelijc alst behoort: want de creature en can niet God worden) verde verscheyden is: ende dat de leste alleen Christo toecomt, ende de eerste allen geloouigen gemeen is. Indien dese valsche meyninghe soude warachtich zijn: waer toe soude dan dienen, de gehoorsaemheyte des cruyces, daer met Christus onse sonden heeft versoent, ende de gehoorsaemheyte der Wet, die ons geloouigen toegereket wort? Ic segge soo wy door sulcke wesentlicke, ende ingegoten gerechticheyt voor God gherechtich zijn, soo ware Christi offer, ende gehoorsaemheyde onsmoodich ende te vergeefs, dwelck niet sonder grouwelicke lasteringe gesegt can worden.

De *Romanisten* strijden ooc in velerley maniere tegen de leere der rechtueerdichmakinge, gelijc eenige van hare dwalingen bouen zijn verhaelt ende wederleydt by elck articule des gheloofs, daer sulcx te passe quam. Des niet te min moet hier noch bestraft worden, dat sy stellen tweederleye rechtueerdichmakinge der menschen: Eene, die sy noemen, de eerste, ende die sy seggen onvolmaect te zijn, ende datse voor gaet voor alle onse goede wercken: Welcke daer bestaen soude in de veranderinghe der qualiteyten, of hoedanicheden in ons, door de barmherticheyde Gods, die ons bekeert vanden ongeloooue tot den ghelooue Jesu Christi, dat is, als de mensche die te voren ongelooouich was door Godlike gaue wort verlicht ende begaeft met t'gelooue aen Jesum Christum. De andere, die noemen sy de tweede rechtueerdichmakinge, die soude zijn, als een volmakinge, ende volbrengeinghe der eersten, oft voorgaenden, ende dat dese niet en soude gheheelic om niet, ende wt genaden geschieden, maer ten deel door genade Gods, ende door t'gelooue, ende ten deel door de goede wercken, die met den gelooue mede wercken, dat die profijtelic zijn, ende ons helpen soudent, om te comen tot onse rechtueerdichmakinge. Maer dese leere van tweederhande rechtueerdichmakinge strijdet regelrecht tegen de Apostolische ende ghesonde leere, die maer eenen wech der rechtueerdichmakinge leerende, ende aenwijsende is, namelijk die hier bouen wt Gods woort verclaert, ende bewesen is; die vorder daer van begeert te lesen, mach sien de wederlegginge *Theodori Beze*, teghen het Boecxken van *Launoy*, ende *Pennetier*, Cap. 2.

Dat sy willen onse Kercken beschuldigen, als of dat woort *alleen* buyten Gods woort van ons ghebruyckt werde, als wy seggen, *dat de menschen alleen door t'gelooue rechtueerdicht worden.* Ende dat wy daerom soudent sondighen, teghen Gods Wet, Deut. 4. 2: *Ghy en sult daer niet toe doen, dat ic u gebiede, ende sult daer ooc niet af doen.* Daer mede doen

doen sy onsen Kercken groot onrecht, ende soudent op de selue gheerne brenghen de schult, daer sy ouer lange inne ouertuycht ende beuonden zijn: Wilde God, dat sy eenmael so verde quamen, dat sy Godts woort alleen lieten gelden, in ghelouuens ende religie saken: Men soude met henlieden te beter, ende haest eene goede wtcompste moghen vinden. Maer het en doet hen daer niet wee. Dan siende dat de Leere der rechtueerdichmakinghe hen soo claer onder ooggen schijnet, dat sy dlicht inden ooggen niet en connen verdragen, noch tselue wt doen, ende dempen, soo soudent sy geerne dat woort *alleen* (tot verleydinghe der eenvoudighen) beuechten, onder eenen schoonen tittel, als of het inder Schriftuere niet begrepen en ware: Ende dat sy dan vrylick mochten voortgaen, om den menschen inde hant te steken tgene hen goet dunct. Maer sy moeten weten, dat de strijdt niet en is, of het woort *alleen* na de letter inde Schrifture staet: maer de strijdt is, of in Gods woort staet, ende begrepen is euen tselue, dat met het woort *alleen* is beteeckent? ende daer toe seggen wy ia. Ende hebben tselue hier voor bewesen: dat de Schrifture seggende, *om niet, wt ghenaden, sonder wercken, door t'gelooue, tis Gods gaue*, ende dergelijcke, onse rechtueerdichmakinghe toeschrijft Gods genade in Christo, ende wijst aen, dat gheen wercken, oft verdiensten in rekeninghe comen: Maer dat dese ghenade, alleen door het gelooue, als met een hant, sonder verdiensten, aengenomen wort. Staet dan het woort *alleen* na de letter niet, by het woort *gelooue*, soo staet doch euen tselue daer met ander woorden, de welcke wanneer sy aengenomen worden (gelijc niemant die verworpen mach, als wesende het clare woort Gods: sonder God tegen te spreken, ende in zijn onghenade te vallen) so moet nootwendich volgen, dat de mensche voor God gerechtueerdicht wort in Curisto, alleen door t'gelooue.

Ende so moet wel aengemercket worden, dat niet ter stont tegen de Schrift en is, dat van letter tot letter in de Schrift niet en is veruattet, maer tgene tegens de schrift, ende den sin der selue strijdet. Noch en canmen niet seggen, dat die tot der Schrift toe doet, die tot verclaringhe der Schrift, ender der rechter meyninghe der seluer, gebruyckt eenich woort, dat in der H. Schrift also letterlic niet en staet. Want also sietmen, ende moetent de wedersprekers in desen bekennen, dat de gesonde, ende rechtgheuoelende Vaders, Leeraers der kercken, tot verweeringhe der reyne leere, tegen de kettters, hebben gebruyckt dese woorden: *Dryevuldicheyt, van gelijcken wesen, Persoone, Sacramenten*, ende dergelijcke. Der welcker Vadersen voetstappen (ooc so veel dit wordeken *alleen* belanght) volgende tot wederlegginghe der dwalinghen des Pausdoms (tegen de rechtueerdichmakinge des gheloofs inne geuoert) de Eunnghelischen Kercken gebruyckende zijn dat woort, *alleen door t'gelooue*, om daer mede te beweeren, dat wy *om niet door Gods genade in Christo sulich worden, sonder eenige wercken door t'gelooue.* Alle welcke woorden de Schrift ghebruyct, ende daeromme by ons billic wtgesloten wort allet tgene, dat de menschen van, by ofte wt haer seluen, oft eenige Crenatur-

23. Son.
Fra. 60.ende verstant
deseluen woort
inde Schrift
veruattet isSiet bouen
284.Ten strijdt
niet tegen
Gods woort,
dwelck hoe
wel niet met
de letter wtgedrukt,
nochtans
met den sin
ouer een
oort: ende
tot beter verclaringhe
gebruyct
wort.

23. Son.
Vra. 60.

ren, meynen by te brengen, of te vinden om salich te worden. Om dwoort *alleen* dan (segge ic wederom) en is de strijt niet, maer om tverstaen: Dat sy dese woorden laten gelden, *om niet, wt ghenade, sonder wercken, door tghelooue, tis Gods gaue*: Ende laten buyten de rechtueerdichmakinge des geloouens, wat sy daer flicken, ende voederen willen, so en behoeuen wy in desen handel niet voorder het woort *alleen*, want dan sullen wy hier inne eens zijn.

Tegen de-
selue.

III.
Sy voeren
inne de
plaetsen,
1 cor. 13. 13
ende willen
bewijzen, dat
wy mede
door de liefde
worden ge-
rechtueer-
dicht. maer
haer tegen-
werpinghe
wort weder-
leyt, ende de
plaetse ver-
claert.

Om voorder te wederspreken de rechtueerdichmakinge die alleen doort gelooue geschiet, plegen sy veel ende sonderling te ghebruycken (misbruycken meyn ick) de plaetse Pauli, 1 Cor. 13. 13. daer hy seyt: *Ende nu blijven dese drye: Gelooue, hope ende liefde, maer de meeste van desen is de liefde*. Ende daer wt so stichten sy dit Argument: So tghelooue rechtueerdich maect: Veel meer dan de liefde, welke d'Apostel de meeste noemt. Maer d'argument en bestaet niet: Want het niet en volget, de liefde is meerder als tghelooue so heeft sy dan meer crachts, oft sy dient meer om rechtueerdich te maken, dan tghelooue. Niet meer en volcht dit, als wanneer yemandt sluyten wilde: De Coninck is edelder als de Ackerman, oft Schoenmaker: so sal hy dan beter dlant Eren connen, dan de Ackerman: Ende sal beter Schoenen maken, als de Schoenmaker. Item een mensche sal snelder loopen, als een Peerd, ende meer last dragen connen, als een Elephant, want hy die beyde in weerdicheyt te bouen gaet. Item, de Enghelen sullen d'eerde veel beter verlichten connen, als de Sonne, oft de Mane: Want sy zijn veel wtnemender, als die bøyde. Ten sluyt, noch en volget niet: So en doet ooc niet d'argument, dat sy wt dese plaetse ghesmedet hebben, ende staende houden willen. De verstandighe connent oordeelen, dat het maer enkel rooc van woorden, ende bedroch is. Waert also, dat de cracht der rechtueerdichmakinge aen de weerdicheyt, oft verdienste des gheloouens ghebonden ware, oft datmen segde, de rechtueerdichmakinge door cracht, ende weerdicheyt des gheloouens te gheschieden, so mochte hare bewijsinghe schijnen eenige verwe te hebben, ende datmen daer op soude behoeuen te letten: Maer inde navolgende Vrage sal bewesen worden, dat het geloof daerom niet rechtueerdich maect, om dat het weerdiger soude zijn, oft in hooger en graet staen, als de liefde, maer om dieswille, dat het d'eenich middel is (van God gegeuen ende verordineert) om de geschencte gerechticheyt Jesu Christi, die inden Euangelio vercondicht wort, mede aen te nemen. So is dan bedroch int voorgestelde argument, dat namelic (om dieswille de Apostel seydt, dat de liefde meerder is, als tghelooue, van wegen eeniger respecten, ofte aenmerkingen) men tselue wil wtstrecken tot dingen, die der liefde niet toe en comen, noch door de selue, maer door tghelooue wtgericht moeten worden: Als Christum aen te nemen, ende in hem de geschencte rechtueerdicheyt deelachtich te worden.

Waer in de
liefde meer-
der sy dan
tghelooue.

Maer willen wy vernemen, tot wat aensien de liefde wort ghesegt meerder te zijn, als tghelooue, wy connent wt de plaetse selfs gewaer worden:

worden: gelijc andere plaedtsen ons onderwijsen sullen, waerinne tgelooft de liefde te bouen gaet. De liefde is dan meerder in voortbrenginge der Godsaligen wercken, welke d'Apostel daer vertelt, die eygentlick der liefden wercken zijn, hoe wel sy niet anders, dan door tghelooue gedreuen worden. Ten anderen het gebruyck der liefde, ende geduericheyt der seluer, ouertrefst het gelooue daerinne: Dat het gelooue, ende hope alleen nutten, ende te stade comen, den genen diese besitten, ende die daer mede begaeft zijn: Daer en tegen de liefde, die strect sich mede wt tot andere. Gelooue ende hope gehooren hier inden stant der onvolmaetheyt, daer wy hier in wandelen, ende door tghelooue verwachten, die dingen, die wy hopen, ende bewijs hebben der dinghen, die wy niet en sien: Maer als wy sullen de gehoped goede ontfangen hebben, ende genieten, ia tegenwoordelic aenschouwen: Dan sal hope, ende gelooue ophouden: Maer de liefde en sal niet alleen niet ophouden inden staet der volcomentheyt: maer dan sal sy eerst hare volle cracht bewijzen, en sal den ghelooouighen by-blijuen, ende nemmermeer vergaen.

Also ooc, als wy aen d'ander syde bemercken, ende ondersoecken, de costelicke werkingen des gheloofs, ende die vergelijken met der liefde, so sullen wy vinden, dattet gelooue in velen de liefde te bouen gaet. Want *het gelooue* (so d'Apostel seyt) is *door de liefde crachtich*: daer mede te kennen gheuende, dat de liefde is een werck des geloofs, dwelc door tghelooue, te weghe ghebracht wort: Nu is wel bekend, dat dwerck minder ghehouden wort, dan de gene diet voortgebracht heeft. Voorder wat can daer meerder lof des geloofs zijn, als daer 1. Johannes 5. vers 4. geseyt wort: *dit is onse ouerwinninge, die de Werelt ouerwint, namelic onse ghelooue*. Item, als hy den gelooue toeschrijft, dat wy daer door *wt Gode geboren ende Kinderen Godts werden, het ewighe leuen vercrijgen* ende dat *Christus door tselue in onse herten woonet*. Johan. 1. (12. 13.) ende 3. 16. Eph. 3. 17.

Hier mede is dan der *Romanisten* wedervechtinghe, tegen dese Leer, wat belangt het bouen verhaelde, ghenoech afgekeert. Maer dit moet ten besluyte gheseght worden: dat het niet te verwonderen en is, nu dien de *Romanisten* de Leer van de rechtueerdichmakinge des gheloofs niet en verstaen; dat sy daer wt ooc geen troost connen scheppen, ende dat sy daerom hare wercken ende de verdiensten so seer aenprijzen, ende gheerne opproncken soudent. Maer wanneer sy eens het profijt of vruchten, die sy trecken wt den seluen haren wercken ende verdiensten, noerstelic vergelijken wilden, met het profijt ofte vruchten, die het salichmakende geloof voortbrengt: Certeynlick daer soude een groot verschiil geuonden werden. Want als sy opt neerstichste haer bearbeyt hebben, om veel goede wercken te doen, so weten sy nochtans nemmermeer wanneer sy genoech ghedaen hebben, om Gode te behagen: Waar sy selfs bekennen moeten, dat sy haer wercken, niet bestant of genoechzaam, maer onvolcomen ende beulect achten: ende en gewinnen daer van geen ander profijt, oft vruchten, dan altijd euen onseker, ende twijfelmoedich

Waer in tge-
looue, de
liefde te bo-
uen gaet.

De Apostelen
soekende
haer salu-
cheyt door
goede wer-
ken sijn ni-
syt onseker
ende wan-
kelmoedich,
na haer selue
leere; maer
de geloouige
haerder sal-
licheyt se-
ker, door
Christum
hebben in
hem vermae-
delicheyt.

te zijn, oft sy wel in de gratie Godts staen, dan niet, ende blijuen altoos onseker haerder salicheyt. Maer de geloouige, dese leere van de rechtueerdichmakinge wel geuat hebbende, vinden in Christo, ende door hem volcomene genoechdoeninge voor hare sonden, ende gerechticheyt die voor God gelt. Daer wt sy dan dit proffijt, ende dese vruchten genieten, dat sy rust vinden in hare consciencien, mits vrede, die sy hebben met Godt, ende zijn seker haerder salicheyt, want sy niet bouwen op hare wercken, of verdiensten (dwelc onseker soude vallen) maer op Christum, die met den gelooue omhelst ende aengenomen, haer eygen geworden is, met alle zijne verdiensten ende gauen, daer staen sy seker ende onbeweechlick. Ende dan doen sy met lust, wercken, die goet ende God aengenaem zijn, al ist datter noch eenige gebrecklichkeiten mede vermengt zijn: Want sy (vast houdende aen Christum haren Salichmaker) die niet en richten, om daer mede te verdienen, tgene hen Christus verdient heeft: maer om door hare wercken God danckbaerheyt te bewijzen, tot lof zijns naems, tot bewijs dat sy Gods kinderen zijn, ende tot dienst ende stichtinge haers naesten.

61. Vraghe.

Waerom segt ghy, dat ghy alleen door het gelooue rechtueerdich zijt?

Antwoorde.

Niet dat ic, van weghe der weerdicheyt mijns geloofs, Godt aengename ben: maer daeromme: Dat alleen de genoechdoeninghe, gerechticheyt, ende heylicheydt Christi mijne gherechticheydt voor God is: Ende dat ick de selue niet anders, dan alleen door tghelooue aen nemen, ende my toeeygenen can.

Verclaringe.

DAER is ouerloedich genoech geleert, dat wy alleen door tgeloooue gerechtueerdicht werden, ende wert op dat woort *alleen* aen ghehouden: Op dat wt den handel der rechtueerdichmakinge de wercken wtgesloten blijuen: Op dat oock de ongheloouige henseluen niet wijs maken, dat sy de barmherticheydt Godts in Christo, sonder gelooue souden connen genieten. Maer also yenant mochte meynen dat wy t'geloooue ouer sulcx te hooge verhieuen, als oft de mensche door de weerdicheyt des seluen geloofs God aengenaem ware: So wert hier het selue geweert met twee redenen: De eene is, dat Christo daer mede te cort geschieden soude: Ende de andere dat des geloouens natuere is de salicheyt, niet in hemseluen, maer in Christo te soecken, ende door hem te ontfangen.

1. Aengaende d'eerste redene, wert hier gesezt: Dat de geloouige niet van wegen der weerdicheyt haers gheloofs, Gode aengenaem zijn, als

als oft haer ghelooue een deucht ware, die in, ofte by haer seluen cracht soude hebben rechtueerdich te maken, want op sulcke maniere, soude het geloof gestelt werden in plaetse des eenigen Salichmaekers Jesu Christi. Ende soude daer mede dan vervallen, ende te niet gedaen werden, tgene voor henen geleert is, dat Christi genoechdoeninge, gerechticheyt ende heylicheyt, alleen onse gerechticheyt is, daer mede wy voor God bestaen mogen.

2. Tselue sal claerder werden, als wy de natuere des geloofs aenmercken, welcke de Catechisme voorstelt, dat wy Christi rechtueerdicheyt niet anders, als door tgeloooue aennemen, noch ons toeeygenen connen: daer mede te kennen geuende, dat het gelooue is het eenige instrument, of vat, daer mede wy Christum met allen zijnen verdiensten ter salicheyt ontfangen, ende aen nemen connen: die antwoort is gantsch seker, ende waer. Want indien de weerdicheyt onses gheloofs ons Gode aengenaem maecte, so en soude d'Apostel niet seggen, dat wy wt den gelooue gherechtueerdicht werden, of door tgeloooue gerechtueerdicht werden, oft door het gelooue salich: Maer hy soude seggen, om des gheloouens willen, oft om der wercken willen, die het gelooue vergesellschaften. Ooc en can den gelooue de cracht der rechtueerdichmakinge niet toe geschreuen werden. Want al ist een ware gelooue, dat wy hebben, nochtans so is tselue dicwils seer swac: ende indien dan tgeloooue by hemseluen, oft door een cracht, die daer in inwendich is, soude rechtueerdich maken, soo en soudet niet dan ten deel connen rechtueerdigen, ende en soude onse gerechticheyt niet volcomen, maer alleen stucwerck zijn: souden wy alsoo volghens ooc maer een deel der salicheyt daer door ghecrijghen. Maer dat is de nature des geloofs niet, dat het yet by hemseluen, of in hemseluen soude soecken, maer t'voert den mensche van hemseluen tot Christum, gelijc het woort getuycht, dat in hem alleen de gerechticheyt ende de salicheyt te vinden sy: So is het opsicht des geloouens al op Christum, om van hem te ontfangen, ende tghelooue is (by maniere van spreken) alleen als de hant, die de geloouige mensche wtsteect ende mede brengt, om daer mede van Christo te ontfangen, wat hem ter salicheyt van noode is, ja om Christum met allen zijnen goederen ende schatten (gelijc hy vanden Vader gegeuen ende geschoncken wert) aen te veerden, tontfangen, ende tot zijnen profijte hemseluen toe te eygenen.

Ende gelijc nu eens Melaetschen (oft anders Bedelaers) hant, als sy wtgestrect wert, daer mede niet en verdient, maer alleen ontfangt de nelmoessen, die haer toegereyct wert: Also ooc en can tgeloooue (by hemseluen aengemerct) niet gesezt werden te verdienen de gerechticheyt, ende dleuen, dwelc ons in Christo van God toegereyct ende geschoncken wert: en can der weerdicheyt des geloofs niet toegeschreuen werden.

Maer gelijc een medicijne dient, tot gesontmakinge des lichaems, als sy gebruyckt werdt, op sulcke maniere, so de Medicijn-meester die voorgeschreuen heeft, maer nochtans de gesontmakinge en wert niet de maniere

29 Son. Fra. 64.

niet rechtueerdich noch salich, maer Christus: 1 Cor. 1. 30 ende 2. 2.

Den welcken wy doorgeloooue aennemen, so als door verscheyden gelijkenissen voorgestelt wert. Jua. 3. 16. Rom. 6. 1. Eph. 2. 8.

Gelijckenisse.

En ander.

niere des gebruycx, of den mont daer door die inghenomen wert, toegeschreuen, maer der medicijne, die inden Lichaem werct: also gatet toe in desen geestelicken saken, so veel als men de lichamelicke by de geestelicke vergelijkjen mach. De medicijne tot onser zielen genesinge, ons van Gode bereyt, ende gheschoncken, is Christus Jesus met allen zijnen weldaden ende goeden: maer God heeft ooc voorgeschreuen, hoemen dese medicijne der zielen nutten ende gebruycken sal, om daer door gesontheit der zielen te gecrijgen: namelic door tgelooe. Hoe wel nv tgelooe de mont is, daer door dese medicijne in genomen wert (na dien daer geen ander maniere en is, om eenich deel ofte profijt daer van te hebben) soo en moet nochtans den gelooue of der weerdicheyt desseluen niet toegeschreuen werden de gerechticheyt, die wy deelachtich werden in Christo, noch ooc het ewich leuen: maer het moet toegeschreuen werden der goeder Medicijne, die de gerechticheyt, ende volgens de salicheydt ons te weghe brengt: ende moeten des danc weten Godts onverdiende ghenade, die ons dese costelicke Medicijne ghegeuen ende geschoncken heeft: Ooc so wert mede gheleert, hoe dat wy die selue nutten sullen, ja selfs den mont, ende hant gegeuen, daer mede wy die aen nemen mogen. Daer om moeten wy ten besluyte verstaen, ende onthouden: dat de weerdicheyt of costelicheydt onses gelouuens ons niet rechtueerdich en maect, maer Christus alleen, die ons is geworden tot gerechticheyt ende heylicheydt: Dewelcke door het gelooue (als met een hant aengenomen) oft als met den mont inghenomen moet werden, om van hem nutticheyt ende profijt te hebben.

Ende om wt den ghelooue (so veel ons aengaet) gheen weerdicheyt te smeden, soo moeten wy verstaen, niet alleen dat het een gaue Gods is, ende wel een costelicke gaue, die alleen den wtvercoren kinderen Gods wert gegeuen, ende die ten aensien des geuers een weerdich, ende ouer de mate een costelick ding is, die ons dient, niet om Gode wat te brenghe, tot onser versoeninghe, ofte tot vercrijginge zijner genade, maer om van hem te ontfangen, ende tonsen profijte te genieten zijne genade, ende de versoeninge, die hy ons geschoncken heeft in Christo Jesu zijnen Sone, met den welken hy ons alle ding geuende is: Dan zijn wy verrijcket, gelijk een mensche die costelicke Schatten besit, maer die de selue heeft in eenen aerden Pot: den aerden pot dient wel om de schatten te ontfangen ende te behouden, maer hy verdient de schatten niet, noch en geeft den schatten geene weerde: so gaet het ooc ons met den gelooue, op dat die hem roemen wil, alleen des Heeren roeme.

So wert dan de mensche voor Godt rechtueerdich in Christo door tgelooe alleen, ende moet dat woort *alleen* teghen alle wedersprekers vast behouden werden, om alle wercken, verdienst, ende weerdicheyt wt te sluyten. Ende dan blijft Godt ende Christo, de eere die hem toecomt, als wy namelic bloot met den gelooue comen, niet om yet te brengen, daer mede wij verdienen, ofte daer door wijt weerdich zijn souden, maer alleen om te ontfangen, wt genade ende om niet. Dan hebben onse conscien-

tien eenen vasten ombeswijckelicken troost, als sy niet op yets van ons, oft door ons comende, ghebouwet zijn, ende met den gelooue alleen op Godt, ende op Jesum Christum zijnen Sone, onwanckelbaer staen ende blijven, Esai. 64. 6. Dan wert claerlick gemerckt het onderscheydt tuschen de wet, die gerechticheyt toeschrijft, ende d'leuen beloeft den genen, die de Wet volbrengen: Ende het Euangelium, dwelc gerechtigenen, die de Wet volgens d'leuen, beloeft in Christo den genen, die heyt schencket, ende volgens d'leuen, beloeft in Christo den genen, die van haers selfs wegen, ende by haer seluen, niet alleen geen gerechticheyt hadden, maer vol ongerechticheyts, ende Gods vyanden waren, ende dit alles om niet, wt genaden, sonder verdiensten, sonder de Wet, ofte wercken der seluen, alleen door t'ghelooue, daer mede sy den Middelaer om helsen ende aen nemen. Dan can eytelic de aenroepinghe Godts met goeden fundament geschieden: Daer wy anders afgeschrickt souden werden, ende gheweert, om tot God niet te gaen, van wegen onser onweerdicheydt ende swacheyt, daer af wy by onseluen zijn ouertuycht: Maer nv hebben wy door t'gelooe, ende vertrouwen op den Middelaer, ende in zijnen name groote vrymoedicheyt, om Godt, als onsen Vader aen te roepen in aller onser noot: Ghelijck als de Apostel seyt, Ephes. 3. 12. *Inden welcken (Christo) wy hebben de vrymoedicheyt ende den toeganck met een vertrouwen, door het gelooue aen hem.*

24. SONDACH.

Vrage. 62. 63. 64.

Inhoud: *Hier wort tot bestraffinge der tegenworpinghen geleert: Eerstelic, 1. dat de goede wercken niet en zijn de gerechticheyt, die voor God gelt, noch een deel der seluen: Ten anderen, al ist dat God de goede vercken, beloeft te beloonen, dat daer wt niet en volghet (devvyte sulcx vt genaden, ende niet vt verdiensten geschiet) 3. dat de vercken voor God gherecht maken: Ten derden, vvert bevesen, dat de leere vande rechtueerdichmakinghe, niet sorghe-loose, noch Goddeloose menschen maect, ende datse daeromme tonrecht met sulcx belast, ende voordachtich gemaect vvert.*

62. Vrage.

Maer waerom connen onse goede wercken, niet de gherechticheydt voor Godt, oft een stuck der seluer zijn?

Antwoorde.

Daeromme dat de gherechticheydt, die voor Godts gherichte bestaen can, gantsch volcomen, ende der Wet Godes, in allen stucken gelijkmatich zijn moet, ende dat oock onse beste wercken, in desen leuen, alle onvolcomen, ende met sonden beulect zijn.

Verclaringe.